

УДК 911.3 : 614. 2(4/9)

Вахович І. М., д.е.н., професор

Малімон В. В.

Луцький національний технічний університет

ОЦІНКА МУЛЬТИПЛІКАТИВНОГО ЕФЕКТУ ВІД РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ У РЕГІОНІ

У статті розглядаються методичні підходи до оцінки мультиплікативного впливу розвитку медичного туризму на соціально-економічне становище регіону. Обґрунтовано, що мультиплікативний ефект від розвитку регіонального ринку медичного туризму можна оцінити за двома підходами: з позиції витрат, понесених туристами на території регіону, та з позиції доходів, акумульованих підприємствами туристичної, медичної індустрії та суміжних сфер економічної діяльності.

Ключові слова: мультиплікативний ефект, медичний туризм, регіональний ринок медичного туризму, соціальний ефект, економічний ефект.

Vakhovych I., Malimon V.

SCORE MULTIPLIER EFFECT ON THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM IN THE REGION

The article considers the methodological approaches to assessing the multiplier effects of medical tourism on the socio-economic situation in the region. Proved that the multiplier effect on the development of the regional market of medical tourism can be assessed by two approaches: from the perspective of the costs incurred by tourists in the region, and from the standpoint of income accruing tourism companies, medical industry and other related fields of economic activity.

Key words: multiplier effect, medical tourism, regional market of medical tourism, social impact, economic impact.

Вахович И. М., Малимон В. В.

ОЦЕНКА МУЛЬТИПЛИКАТИВНОГО ЭФФЕКТА ОТ РАЗВИТИЯ МЕДИЦИНСКОГО ТУРИЗМА В РЕГИОНЕ

В статье рассматриваются методические подходы к оценке мультипликативного влияния развития медицинского туризма на социально-экономическое положение региона. Обосновано, что мультипликативный эффект от развития регионального рынка медицинского туризма можно оценить по двум подходами: с позиции расходов, понесенных туристами на территории региона, и с позиции доходов,

Вахович І. М., Малімон В. В.

аккумуляированных предприятиями туристической, медицинской индустрии и смежных сфер экономической деятельности.

Ключевые слова: мультипликативный эффект, медицинский туризм, региональный рынок медицинского туризма, социальный эффект, экономический эффект.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвинені країни світу уже давно усвідомили значний економічний потенціал, що генерує медичний туризм. Зростання частки туристичних послуг у структурі ВВП та структурі споживання зумовлює потребу моделювання впливу медичного туризму на соціально-економічний розвиток регіонів України. Тому для обґрунтування впливу медичного туризму на розвиток регіональної економіки, актуальним є дослідження мультиплікативного ефекту від формування та розвитку регіонального ринку медичного туризму у регіонах України.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Розгляд питань, пов'язаних з вивченням впливу туризму на соціально-економічний розвиток регіону є предметом дослідження вітчизняних та закордонних дослідників, зокрема Л. Василькович, В. Кізіми, К. Орлова, Т. Ткаченко, Ю. Савельєва та ін. [1–6]. Проте, наукові засади дослідження мультиплікативного впливу розвитку медичного туризму на регіональну економіку досліджені не у повній мірі.

Цілі статті: моделювання впливу медичного туризму на соціально-економічний розвиток регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним із підходів до оцінки впливу туризму на розвиток економіки є методика, запропонована Інститутом економіки Карельського наукового центру РАН [1, с. 27], згідно якої мультиплікативний ефект визначається з позиції прямих і непрямих доходів від розвитку туризму. Прямими доходами вважаються ті, які отримані від туризму на першому етапі кругообігу і входять у ВВП (ВРП). Непрямими вважаються доходи, отримані від реалізації товарів і послуг інших сфер економіки країни (регіону) для потреб розвитку туризму.

Загальний вигляд розрахунку мультиплікативного ефекту від розвитку туризму має вигляд:

$$M = M_T + M_1 \times \left(\frac{1}{1-R} \right) = M_T + \frac{Y \times Q_T \times (V_T - Z_{TI})}{X} \times \frac{1}{1-R}, \quad (1)$$

де M – сукупний дохід (прямий і непрямий, з врахуванням мультиплікативного ефекту) від туризму у країні (регіоні);

M_T – обсяг засобів, отриманих від туризму на першому етапі кругообігу і входять у ВВП (ВРП) (прямий економічний ефект від туризму);

M_1 – частина виручки від туризму, яка здійснює вплив на ВВП (ВРП), тобто обсяг ВВП (ВРП), спричинений замовленнями туризму;

V_T – обсяг послуг (виручка) туризму (у вартісному виразі);

Z_{TI} – обсяг витрат на придбання товарів і послуг, призначених для обслуговування туристів, в інших підприємств (собівартість турпродукту);

Y – валовий внутрішній (регіональний) продукт;

X – валовий суспільний продукт;

R – коефіцієнт, що відображає рівень замкнутості національної (регіональної) економіки і відображає зв'язок двох наступних етапів кругообігу засобів, отриманих від туризму;

Q_T – частка витрат туризму, що залишається у національній (регіональній) економіці.

Методика, запропонована російськими вченими, є логічною і може слугувати для оцінки мультиплікативного ефекту для регіону від розвитку туризму. Позитивним моментом методики є врахування прямого і непрямого впливу розвитку туризму шляхом виокремлення етапів кругообігу засобів, отриманих від туризму та оцінці зв'язку між ними.

Разом з тим, така методика має ряд недоліків. Зокрема, при розрахунку частини виручки від туризму, яка здійснює вплив на ВВП (ВРП), тобто при розрахунку M_1 , за основу розрахунків береться співвідношення між ВВП (ВРП) і валовим суспільним продуктом. Оскільки органами статистики не ведеться розрахунок валового суспільного продукту за регіонами України, цього показника, на нашу думку, слід уникнути.

Запропоновані у розрахунковій формулі коефіцієнт замкнутості економіки та частки витрат туризму, що залишається у національній економіці, на нашу думку, певним чином, перекликаються, що може

зробити результати оцінки не об'єктивними. Подібна ситуація з показниками M_T та V_T .

Підлягає сумніву також виключення з обсягу послуг (виручки) туризму (V_T) величини витрат на придбання товарів і послуг, призначених для обслуговування туристів, в інших підприємств (Z_{IT}), адже методика передбачає розрахунок доходу, а не прибутку регіональної економіки від розвитку туризму. За наведеним підходом зменшується виручка підприємств сфери туризму, яка отримується при реалізації туристичних послуг і сплачується туристами. Крім того, обсяг витрат на придбання товарів і послуг, призначених для обслуговування туристів, в інших підприємств є доходом цих підприємств, і, як наслідок, є складовою опосередкованих доходів регіону від туризму.

Для забезпечення можливості застосування запропонованої методики, використовуючи дані Світового Банку, її автори запропонували її удосконалили, перетворивши на вираз:

$$M = M_T + M_1 \times \left(\frac{1}{1-R} \right) = M_T + (1-h) \times V_T \frac{r, \%}{100\%} \times \frac{1}{1-R}, \quad (2)$$

де h – частка товарів і послуг імпортного виробництва, що використовуються у процесі створення турпродукту;

r – рентабельність у сфері туризму, %;

R – гранична схильність до споживання в національній економіці.

Василькевичем Л. О. запропонована методика оцінки впливу ВДВ туризму на ВДВ регіону в цілому [2]. Джерелами інформації для проведення розрахунків слугують дані статистичної звітності суб'єктів туристичної діяльності «№ 1-Тур» і форма № 2 бухгалтерської звітності «Звіт про фінансові результати». Розрахунок валової доданої вартості туризму у фактичних цінах виробничим методом Василькевичем Л. О. пропонується здійснювати за наступною схемою:

1. Визначається загальний випуск туризму (ВТ), що є вартістю товарів і послуг, які є результатами діяльності господарюючих одиниць – резидентів у звітному періоді.

2. Визначається проміжне туристичне споживання (ПСТ) як сума вартості товарів і послуг, використаних у процесі виробництва.

3. Розраховується валова додана вартість туризму (ВДВТ) як різниця між випуском і проміжним споживанням:

$$ВДВ_T = VT - ПСТ. \quad (3)$$

4. Розраховується питома вага валової доданої вартості туризму у валової доданої вартості регіону:

$$dT = \frac{ВДВ_T}{ВДВ} \times 100\%. \quad (4)$$

Наведена методика дозволяє оцінити частку ВДВ туризму у ВДВ регіону, однак не враховує мультиплікативного впливу на приріст ВДВ регіону розвитку туристичної індустрії, тобто не дозволяє оцінити вторинних доходів від туризму на наступних етапах кругообігу.

Розглядаючи мультиплікативність як управляючі дії або стихійні процеси, спрямовані на збільшення ефективності системи [3], спробуємо розробити модель розрахунку мультиплікативного ефекту для регіону від розвитку медичного туризму.

Мультиплікативний ефект РРМТ можна оцінити за двома підходами: з позиції витрат, понесених туристами на території регіону, та з позиції доходів, акумульованих підприємствами туристичної, медичної індустрії та суміжних сфер економічної діяльності (транспорт, зв'язок, торгівлю, ін.).

За першим підходом, ефект від медичного туризму визначається сумою понесених туристами витрат на придбання турів та супутніх витрат туриста. Мультиплікативний ефект для регіону у даному випадку може розраховуватись за формулою:

$$M = W_T \times k_e \times N_T + W_{\text{доо}} \times N_T, \quad (5)$$

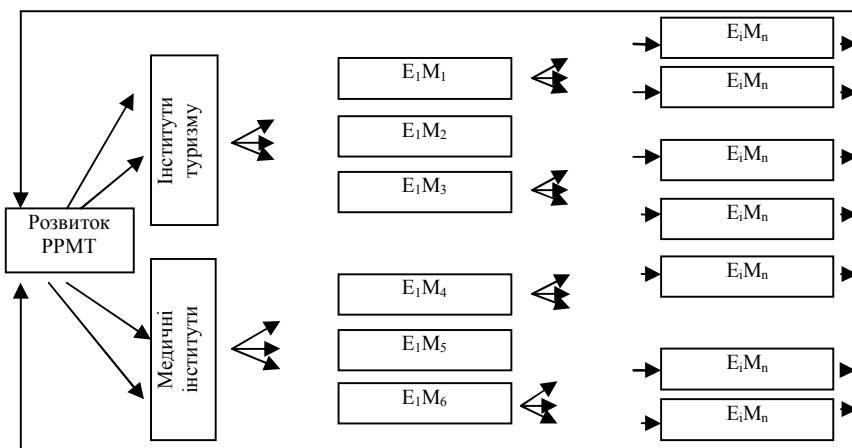
де W_T – середні витрати та придбання туристичного медичного продукту одним туристом (вартість туру), грн;

k_e – коефіцієнт регіональної ендогенності вартості медичного туру (визначається відношенням середньої величини витрат, що припадають на відшкодування вартості товарів і послуг, наданих інститутами РРМТ регіону, до загальної вартості медичного туру);

N_T – кількість медичних туристів регіону за певний проміжок часу, осіб;

$W_{\text{доо}}$ – середня величина додаткових витрат, понесених одним туристом у регіоні, грн.

Загальна схема мультиплікативного ефекту розвитку РРМТ має вигляд (рис. 1):

Умовні позначення:

E_i – сукупний дохід суб'єкта господарювання i -того рівня (базових, інфраструктурних тощо) регіону;

M_n – мультиплікативний важіль медичного туризму n -го порядку, який будемо розглядати як множник, що визначає характер зміни доходів суб'єктів господарювання регіону в залежності від зміни на регіональному ринку медичного туризму.

Рис. 1. Схема генерації мультиплікативного ефекту для регіону від розвитку медичного туризму

Рівень додаткових витрат, понесених туристом у регіоні можна дослідити шляхом використання методів соціологічних досліджень. Відповідно, чим більша кількість медичних туристів та більшу суму фінансових ресурсів вони спроможні витратити під час перебування у регіоні, тим більшим буде ефект для регіону від розвитку медичного туризму.

При розрахунку мультиплікативного ефекту від розвитку РРМТ слід до уваги брати не лише первинні доходи, отримані базовими та інфраструктурними інститутами такого ринку, а й вторинні доходи, отримані від витрачання ними первинних доходів. Тобто, підприємства медичної туристичної індустрії, отримавши дохід від реалізації

турпослуг, оплачують придбані у інших підприємств та понесені на утримання та лікування туристів витрати (купівля місцевих товарів і послуг, оплата праці, сплата податків тощо), що у свою чергу генерує додатковий ефект для цих підприємств у вигляді доходу. Частина витрат базовими та інфраструктурними інститутами спрямовується за межі регіону (у разі придбання товарів і послуг за межами території), тому їх слід виключати з мультиплікативного ефекту регіону, а слід включати при розрахунку такого ефекту для країни в цілому. Тобто, на кожному з етапів кругообігу капіталу, величина додаткового ефекту зменшується. Мультиплікативний ефект при цьому залежить від рівня ендогенності витрачання отриманих у регіоні доходів.

Запропонована формула (3.х) обліковує лише первинні витрати туристів, однак не передбачає подальшого руху отриманих базовими та інфраструктурними інститутами коштів та вторинне і наступне їх витрачання. У зв'язку з цим, формулу (3.х) слід удосконалити наступним чином:

$$M = (W_T \times k_e \times N_T + W_{\text{доо}} \times N_T) + (I_P \times P_k - W_n), \quad (6)$$

де I_P – прибуток, спрямований на реінвестування інститутами РРМТ;

P_k – коефіцієнт рентабельності реінвестованого капіталу інститутів РРМТ;

W_n – витрати, що завершують свій оборот в економіці регіону (наприклад, спрямовуються за межі регіону, накопичуються базовими та інфраструктурними інститутами РРМТ поза межами регіону).

За другим підходом, величина мультиплікативного ефекту від розвитку РРМТ залежатиме від величини прямих та опосередкованих економічних доходів і прямих та опосередкованих соціальних благ, отриманих регіоном в результаті розвитку такого виду туризму. Соціальні аспекти у даному випадку є однопорядковими з економічними, адже медичний туризм за своєю суттю є соціальним.

Мультиплікативний ефект за другим підходом пропонуємо оцінювати за формулою:

$$M = M_{np}^e + M_{np}^c + M_{on}^e + M_{on}^c, \quad (7)$$

де M_{np}^e – мультиплікативний прямий економічний ефект регіону від розвитку РРМТ;

M_{np}^c – мультиплікативний прямий соціальний ефект регіону від розвитку РРМТ;

M_{on}^e – мультиплікативний опосередкований економічний ефект регіону від розвитку РРМТ;

M_{on}^c – мультиплікативний опосередкований соціальний ефект регіону від розвитку РРМТ.

При цьому, мультиплікативний прямий економічний ефект регіону від розвитку РРМТ будемо визначати за формулою:

$$M_{np}^e = ЧД_M + ЧД_T + Д_B + \sum_{i=0}^n ПП_{i+1}^p \times P_{i+1}^k, \quad (8)$$

де $ЧД_M$ – чиста маржа медичних інститутів від розвитку РРМТ (визначається як різниця між чистим доходом медичних закладів від надання послуг медичного туризму і заробітною платою працівників медичних установ);

$ЧД_T$ – чиста маржа туристичних інститутів від розвитку РРМТ (визначається як різниця між чистим доходом туристичних закладів від надання послуг медичного туризму і заробітною платою працівників туристичних установ);

$Д_B$ – надходження у бюджет від базових інститутів РРМТ (ПДВ, податок на прибуток інститутів РРМТ, інші);

$ПП_{i+1}^p$ – прибуток інститутів (у даному випадку – медичних та туристичних), спрямований на реінвестування у i -тому циклі кругообігу;

P_{i+1}^k – рентабельність реінвестованого капіталу на i -тому циклі кругообігу.

Мультиплікативний прямий соціальний ефект регіону від розвитку РРМТ пропонуємо визначати за формулою:

$$M_{np}^c = ЗП_M + ЗП_T + Д_B, \quad (9)$$

де $ЗП_M$ – заробітна плата працівників медичних установ – інститутів РРМТ;

$ЗП_T$ – заробітна плата працівників туристичних підприємств – інститутів РРМТ;

$Д_B$ – додаткові винагороди працівникам медичних та туристичних підприємств-інститутів РРМТ.

Оскільки фонд оплати праці залежить від кількості зайнятих у тій чи іншій сфері, соціальний ефект враховує зростання рівня зайнятості від розвитку РРМТ.

Мультиплікативний опосередкований економічний ефект регіону від розвитку РРМТ пропонуємо визначати за формулою:

$$M^{e_{on}} = ЧД_{II} + ЧД_{инфр} + Д_B + \sum_{i=0}^n П P_{i+1} \times P^k_{i+1}, \quad (10)$$

де $ЧД_{II}$ – чиста маржа підприємств-партнерів інститутів РРМТ (визначається як різниця між чистим доходом підприємств-партнерів і фондом заробітної плати їх працівників). Такими підприємствами-партнерами є в першу чергу постачальники товарів і послуг базових інститутів РРМТ. Даний показник можна розрахувати за обсягами поставок товарів і послуг у базові інститути. При розрахунках доцільно брати до уваги лише ті поставки, які здійснені у межах даного регіону;

$ЧД_{инфр}$ – чиста маржа інфраструктурних інститутів РРМТ (визначається як різниця між чистим доходом інфраструктурних інститутів і фондом заробітної плати їх працівників);

$Д_B$ – надходження у бюджет від інфраструктурних інститутів РРМТ;

$П P_{i+1}$ – прибуток інститутів (у даному випадку – підприємств-партнерів і інфраструктурних), спрямований на реінвестування у i -тому циклі кругообігу;

P^k_{i+1} – рентабельність реінвестованого капіталу на i -тому циклі кругообігу.

У свою чергу, мультиплікативний опосередкований соціальний ефект регіону від розвитку РРМТ пропонуємо визначати за формулою:

$$M^c_{op} = 3П_{\Pi} + 3П_{инфр} + Д_B, \quad (11)$$

де $3П_{\Pi}$ – заробітна плата працівників підприємств-партнерів інститутів РРМТ;

$3П_{инфр}$ – заробітна плата працівників інфраструктурних інститутів РРМТ;

$Д_B$ – додаткові винагороди працівникам підприємств-партнерів та інфраструктурних інститутів РРМТ.

Запропонована модель розрахунку мультиплікативного ефекту від розвитку РРМТ потребує значного обсягу статистичної інформації.

Всесвітньою туристичною організацією уже протягом багатьох років широкого розповсюдження отримали показники оцінки економічної діяльності у сфері туризму на основі застосування сателітних рахунків туризму, які є додатковими до національних рахунків. Вони надають можливість оцінити не лише сукупний дохід від туризму, а й внесок кожної сфери економіки у туризм і вплив туризму на розвиток цих галузей [4].

Основними показниками, що розглядаються в СРТ є випуск; проміжне споживання; валова додана вартість; витрати на кінцеве споживання; ВВП, обумовлений туризмом. Додатково при дослідженнях використовуються такі показники, як зайнятість в індустрії туризму; наявність та рух основного капіталу; експорт та імпорт товарів, пов'язаних з туризмом; вплив показників на платіжний баланс [5].

Програмою інтеграції України до Європейського Союзу (Програму схвалено Указом Президента №1072/2000 (1072/2000) від 14.09.2000 р.) передбачено розробку сателітного рахунку з туризму відповідно до рекомендацій ООН та Всесвітньої організації туризму.

Стратегією розвитку туризму і курортів (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 6 серпня 2008 р. № 1088–р) також передбачено впровадження сателітних рахунків для визначення впливу сфери туризму і курортів на формування макроекономічних показників країни та регіонів.

Міністерством курортів і туризму планується спільно з експертами Всесвітньої організації туризму ООН удосконалити

методику економічної ефективності рекреаційної галузі, яка на сьогодні оцінюється лише за кількістю туристів [6].

Разом з тим, на сьогодні Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД), туристичну діяльність визнано окремим видом економіки, що, на думку туроператорів-членів Асоціації лідерів турбізнесу України (АЛТУ), є першим кроком у напрямку до комплексної оцінки внеску туризму в економіку країни [4].

Висновки. Таким чином, запропонована модель оцінки мультиплікативного ефекту від розвитку РРМТ на соціально-економічний розвиток регіону передбачає два напрямки такої оцінки: з позиції понесення основних та додаткових витрат медичних туристів на території регіону та з позиції генерації прямих та опосередкованих соціально-економічних ефектів від розвитку РРМТ.

1. Управление развитием туризма в регионе. Опыт реализации Стратегии Республики Карелии / Институт экономики КарНЦ РАН // Под общей ред. Ю. В. Савельева, О. В. Толстогузова. – Петрозаводск: Изд-во Карельского научного центра РАН, 2008. – 141 с.
2. Василькевич Л. О. Оцінка соціально-економічного ефекту становлення туристичної сфери Рівненщини у господарському комплексі регіону / Л. О. Василькевич // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10vlogkr.pdf
3. Кізіма В. Л. Теоретико-концептуальні засади ефекту мультиплікативності у роботі готелю / В. Л. Кізіма // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kizima-vl-teoretiko-kontseptualni-zasadi-efektu-multiplikativnosti-u-roboti-gotelyu/> АЛТУ: туризм визнано окремим видом економічної діяльності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://altu.com.ua/News/?id=5698>
4. Валінкевич Н. В., Орлова К. Є. Удосконалення економічного механізму оцінки стану розвитку туризму в регіоні / Н. В. Валінкевич, К. Є. Орлова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_1/10vnvtr.pdf
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.restcrimea.com/uk/news/2011/06/22/1334/>